

Mariusz Puchacz

Białystok

Henry L. Stimson i internowanie amerykańskich Japończyków podczas drugiej wojny światowej*

Abstrakt: Celem badań było przeanalizowanie roli ówczesnego sekretarza wojny Henry’ego L. Stimsona w internowaniu amerykańskich Japończyków podczas II wojny światowej. Stimson w poważnym stopniu wpłynął na kształt polityki wobec społeczności japońskiej. Pomimo wątpliwości co do możliwości prawnego uzasadnienia internowania, poparł je, opierając się na niemożności zinfiltrowania społeczności japońskiej i groźbie japońskich ataków na Zachodnie Wybrzeże.

Słowa kluczowe: Henry L. Stimson, internowanie, USA, Japończycy, II wojna światowa.

Abstract: The purpose of the study was to analyse the role of US War Secretary Henry L. Stimson played in the internment of Japanese Americans during the Second World War. Secretary of War under President Franklin D. Roosevelt’s, Stimpson influenced the US policy towards the Japanese minority. Despite doubts about the legality of the internment, Stimpson backed the action on the grounds of impossibility to infiltrate the Japanese community and the threat of Japanese attacks against the West Coast. His actions make him jointly responsible for the mass internment of Japanese Americans.

Key words: Henry L. Stimson, internment, US, Japanese, World War II.

Henry L. Stimson był jednym z najbardziej doświadczonych i wpływowych polityków w administracji Franklina D. Roosevelta. Urodzony w 1867 r., w prominentnej nowojorskiej rodzinie, stosownie do jej statusu uzyskał doskonałe wykształcenie. Był absolwentem prawa na Yale University. Swoją wiedzę w tej

* Napisanie artykułu było możliwe dzięki grantowi otrzymanemu od Roosevelt Study Center (obecnie Roosevelt Institute for North American Studies) w 2016 r.

dziedzinie pogłębiał w równie prestiżowej Harvard Law School. Od początku swojej działalności politycznej należał do Partii Republikańskiej, z ramienia której w 1910 r. bez sukcesu kandydował na stanowisko gubernatora stanu Nowy York. Ta porażka nie przerwała jego kariery. Już w następnym roku, w wieku 44 lat, został sekretarzem wojny w administracji Williama H. Tafta (funkcję tę piastował do 1913). Podczas I wojny światowej walczył w Europie, gdzie dosłużył się stopnia pułkownika. W następnej dekadzie był m.in. specjalnym wysłannikiem prezydenta Calvina Coolidge'a w Nikaragui (1927) i gubernatorem Filipin (1927–1929)¹.

Po wygranych przez Herberta C. Hoovera wyborach prezydenckich Stimson objął stanowisko sekretarza stanu w jego administracji. Na okres ten przypadł kryzys dalekowschodni związany z pierwszą agresją japońską na Chiny. Japonia zajęła Mandzurię będącą prowincją Państwa Środka i utworzyła na jej obszarze marionetkowe Cesarstwo Mandzuku. Większość państw oraz Liga Narodów zajęły krytyczne stanowisko wobec działań Tokio. Kierowany przez Stimsona Departament Stanu opracował nową strategię polityki dalekowschodniej, zgodnie z którą Stany Zjednoczone odrzucały możliwość akceptacji jakiegokolwiek porozumienia, które podważałoby suwerenność Chin oraz ich integralność terytorialną i administracyjną².

Strategia ta, nazywana doktryną Stimsona (lub Hoovera-Stimsona), nie przestała obowiązywać mimo porażki Hoovera w wyborach prezydenckich w 1932 r. i objęciu władzy przez demokratę Roosevelta. W styczniu 1933 prezydent elekt zaprosił Stimsona do swojej rezydencji w Hyde Parku, gdzie zapewnił go, że obrany przez niego kurs polityczny wobec Japonii i Dalekiego Wschodu zostanie utrzymany. Takie stanowisko Roosevelta wynikało z autentycznego przekonania o zagrożeniu, jakie Japonia miała stanowić dla bezpieczeństwa i interesów Stanów Zjednoczonych. Jego nieufność wobec Japonii, uciszona nieco w latach dwudziestych, pod wpływem wydarzeń międzynarodowych następnej dekady ożyła na nowo ze zwiększoną siłą³. W 1934 r. Roosevelt wyznał Stimsonowi, że o zagrożeniu ze strony azjatyckiego mocarstwa zdawał sobie sprawę od 1902 r., kiedy to jeden z japońskich

¹ E.E. Morison, *Turmoil and Tradition. A Study of the Life and Times of Henry L. Stimson*, Boston 1960; D.F. Schmitz, *Henry L. Stimson. The First Wise Man*, Wilmington 2001.

² Zob. *The Secretary of State to the Ambassador in Japan (Forbes)*, 7 I 1932, *Foreign Relations of the United States, Japan 1931–1941*, vol. I, Washington 1943, s. 76. Szerzej na ten temat zob. A. Rappaport, *Henry L. Stimson and Japan, 1931–1933*, Chicago 1963.

³ J.E. Smith, *FDR*, New York 2007, s. 291. Na temat stosunku Roosevelta wobec Japonii i Japończyków przed 1933 r. zob. G. Robinson, *By Order of the President. FDR and the Internment of the Japanese Americans*, Cambridge 2001, rozdz. I; W.L. Neumann, *Franklin D. Roosevelt and Japan, 1913–1933*, „Pacific Historical Review” 1953, vol. XXII, no. 2, s. 143–153. Wyrazem zmiany nastawienia Roosevelta wobec Japonii w latach dwudziestych był jego artykuł *Shall We Trust Japan?*, opublikowany w 1923 r. w: „Asia. The American Magazine on the Orient”, vol. XXIII, s. 475–478.

studentów Harvardu opowiedział mu o powstałym w 1889 r., obliczonym na sto lat planie ekspansji. Zgodnie z nim Tokio zamierzało zająć obszary kontynentalnej Azji, Australię, Nową Zelandię i Hawaje, a także utworzyć bazy w Meksyku i Peru. Ostatecznym celem miało być ustanowienie protektoratu nad wszystkimi Azjatami⁴. Niezależnie od tego, czy Roosevelt rzeczywiście wierzył w istnienie takiego planu i czy Stimson podzielał jego przekonanie, obu polityków cechowała silna niechęć wobec polityki Japonii.

Roosevelta i Stimsona do pewnego stopnia łączył także ich stosunek do Chin. Roosevelt był wychowany na opowiadaniach o tym kraju, który jego przodkowie odwiedzali i w którym z sukcesami prowadzili interesy. W konsekwencji otwarcie wyrażał swoją sympatię wobec Chin i Chińczyków. Stimson był zdania, że Stany Zjednoczone powinny traktować Chiny jak suwerenne i równoprawne państwo, choć jego działania w tej sprawie zarówno podczas konfliktu sowiecko-chińskiego w 1929 r., jak i agresji japońskiej w 1931 r. wynikały przede wszystkim z chęci obrony międzynarodowego porządku prawnego (paktu Brianda-Kellogga) i amerykańskich interesów w Państwie Środka oraz oceny znaczenia Chin dla stabilności politycznej Dalekiego Wschodu⁵. Do pewnego stopnia Stimson, podobnie jak Roosevelt, mógł wprawdzie żywić pewną sympatię wobec Chin. Po rozpoczęciu drugiej wojny japońsko-chińskiej w 1937 r. miał nawet pełnić funkcję honorowego prezydenta (współ z Song Meiling, żoną Chiang Kai-sheka) Chinese-American Institute of Cultural Relations. Kwestia ta jednak budzi pewne wątpliwości⁶. Ponieważ jednak jego stosunek wobec Chin i Japonii był przede wszystkim wynikiem oceny sytuacji politycznej, nie powodował przenoszenia negatywnego nastawienia do Japonii na stosunek do amerykańskich Japończyków, czego o Rooseveltcie nie można już powiedzieć.

Stimson, który po upływie kadencji Hoovera powrócił do wykonywania zawodu prawnika, w dalszym ciągu zabierał głos w sprawach Dalekiego Wschodu, w 1936 r. opublikował także książkę poświęconą agresji Japonii na Chiny w 1931 r.⁷ Od początku drugiej japońskiej agresji na Chiny zajmował zdecydowane stanowisko wobec działań Tokio. Wbrew dominującym w Stanach Zjednoczonych nastrojom izolacjonistycznym (w latach 1935–1937 uchwalono trzy ustawy o neutralności) wzywał do nałożenia sankcji ekonomicznych na Japonię i zwiększenia politycznego zaangażowania USA na Dalekim

⁴ J.D. Doenecke, M.A. Stoler, *Debating Franklin D. Roosevelt Foreign Policies, 1933–1945*, Lanham 2005, s. 29; R.V.A. Janssens, „What Future for Japan?” *U.S. Wartime Planning for the Postwar Era, 1942–1945*, Amsterdam–Atlanta 1995, s. 47–48.

⁵ Por. Roosevelt Study Center (dalej: RSC), Henry L. Stimson Papers (dalej: HLSP), reel 102, Stimson to Lewis, 12 VIII 1940.

⁶ W styczniu 1943 r. sekretarka Stimsona próbowała ustalić, czy kiedykolwiek wyraził on zgodę na pełnienie takiej funkcji. W każdym razie nie dysponowała ona żadnym dokumentem potwierdzającym jego akceptację. Zob. RSC, HLSP, reel 107, Neary to McLeod, 26 I 1943.

⁷ H.L. Stimson, *The Far Eastern Crisis. Recollections and Observations*, New York 1936.

Wschodzie⁸. Jego głos nie miał oczywiście większego wpływu w sytuacji, gdy większość społeczeństwa i polityków opowiadała się za trzymaniem się z dala od wszelkich konfliktów zbrojnych.

Taki stan rzeczy zmienił się pod wpływem przebiegu II wojny światowej. Opanowanie zachodniej Europy przez nazistowskie Niemcy i osamotniona walka Wielkiej Brytanii oraz ekspansywne działania Japonii w Azji unaocznily Rooseveltowi i amerykańskiemu społeczeństwu skalę zagrożenia. Prezydent dokonał rekonstrukcji gabinetu, w skład którego weszło dwóch republikanów uchodzących za jastrzębi wojennych: Frank Knox i Stimson, który po raz drugi w życiu objął kierownictwo Departamentu Wojny⁹.

Jako sekretarz wojny Stimson wywarł znaczny wpływ na amerykańską strategię wojenną, w tym na decyzję o zrzuconiu bomby atomowej na Hiroszimę i Nagasaki. Rola Stimsona w tych do dzisiaj budzących kontrowersje wydarzeniach doczekała się znacznego zainteresowania ze strony historyków, głos w tej sprawie zabrał także on sam¹⁰. W mniejszym stopniu uwagę badaczy skupiła rola Stimsona w innym wydarzeniu z czasu wojny, które również dotyczyło Japończyków, a także Amerykanów pochodzenia japońskiego, czyli ich internowaniu.

W 1942 r., władze polityczne i wojskowe Stanów Zjednoczonych zadecydowały o przesiedleniu do specjalnie przygotowanych obozów całej społeczności japońskiej z Zachodniego Wybrzeża¹¹. Nie był to pierwszy przypadek internowania obywateli państw będących w stanie wojny z USA – podczas I wojny światowej spotkało to 2 tys. Niemców – zaś geneza takiego działania sięga do

⁸ E.E. Morison, op. cit., s. 468.

⁹ Zob. R. Dallek, *Franklin D. Roosevelt and American Foreign Policy, 1932–1945*, New York 1995, s. 232.

¹⁰ Szczególnie praca Seana S. Malloya, *Atomic Tragedy. Henry L. Stimson and the Decision to Use the Bomb against Japan*, Ithaca 2008. W artykule opublikowanym w 1947 r. Stimson bronił decyzji o użyciu bomby atomowej. Zob. *The Decision to Use the Atomic Bomb*, „Harper’s”, II 1947, s. 97–107.

¹¹ K. Chomicz, H. Parafianowicz, M. Puchacz, *Japończycy w Stanach Zjednoczonych. Od wrogości do internowania*, Oświęcim 2016. Zob. też: J. tenBroek, E.N. Barnhart, F.W. Matson, *Prejudice, War and the Constitution. Japanese American Evacuation and Resettlement*, Berkeley–Los Angeles 1958; R. Daniels, *The Decision to Relocate the Japanese Americans*, ed. H.M. Hyman, Philadelphia 1975; M. Weglyn, *Years of Infamy. The Untold Story of America’s Concentration Camps*, New York 1976; P. Irons, *Justice at War. The Story of the Japanese American Internment Cases*, New York 1983; P. Smith, *Democracy on Trial. The Japanese American Evacuation and Relocation in World War II*, New York 1995; Commission on Wartime Relocation and Internment of Civilians, *Personal Justice Denied. Report of the Commission on Wartime Relocation and Internment of Civilians*, Washington DC 1997; G. Robinson, *By Order of the President...*; B.M. Hayashi, *Democratizing the Enemy. The Japanese American Internment*, Princeton 2004; K.C. de Nevers, *The Colonel and the Pacifist. Karl Bendetsen, Perry Saito and the Incarceration of Japanese Americans during World War II*, Salt Lake City 2004; R. Reeves, *Infamy. The Shocking Story of the Japanese American Internment in World War II*, New York 2015.

*Alien Enemies Act of 1798*¹². Skala okrucieństw II wojny światowej, miliony zabitych i poległych oraz niezliczone przykłady niesprawiedliwości mogły sprawić, by internowanie amerykańskich Japończyków zostało potraktowane jako jedna z wielu form represji mających miejsce podczas największego konfliktu w dziejach. W Stanach Zjednoczonych było to jednak wydarzenie bez precedensu w krótkiej historii państwa. Spośród 110 tys. internowanych dwie trzecie stanowili Amerykańscy obywatele¹³. Ich uwięzienie naruszyło zasady kulturowe i prawne leżące u podstaw amerykańskiej cywilizacji. Co więcej, było ono w dużej mierze podyktowane względami rasowymi, nie zaś – jak argumentowała armia – „koniecznością militarną” (*military necessity*)¹⁴.

Z tego powodu funkcjonowanie obozów internowania stało się więc kłopotliwe dla administracji prezydenta Franklina D. Roosevelta już w trakcie wojny, po jej zakończeniu zaś kwestia ta okazała się do tego stopnia wstydliva, że została wypchnięta na margines pamięci¹⁵. Państwo amerykańskie oficjalnie zamknęło ten problematyczny rozdział swojej historii w latach osiemdziesiątych XX w.¹⁶, zaś rozwój badań naukowych spowodował, że dzisiejszy stan wiedzy o internowaniu jest duży, choć nie wszystkie wątki zostały wyjaśnione w dostateczny sposób.

Jedną z kwestii, która przez długi czas budziła wiele kontrowersji, stanowiło wskazanie osób odpowiedzialnych za internowanie amerykańskich Japończyków. Na tę decyzję wpłynęło mnóstwo czynników, w jej podjęcie zaangażowanych było wielu polityków i wojskowych. Skutkowało to rozmyciem

¹² O internowaniu Niemców zob. A. Krammer, *Undue Process. The Untold Story of America's German Alien Internees*, Lanham 1997, s. 14–15. *Alien Enemies Act of 1798* był częścią *Alien and Sedition Acts* uchwalonych przez Kongres w obawie przed wybuchem wojny z Francją. Zob. T.D. Halperin, *The Alien and Sedition Acts of 1798. Testing the Constitution*, Baltimore 2016.

¹³ Społeczność japońska w USA składała się z dwóch generacji. Pierwszą, określaną jako Issei (ok. jedna trzecia społeczności) tworzyli imigranci, z powodu pozbawienia prawa do naturalizacji będący obywatelami wyłącznie japońskimi. Drugą generację, Nisei, stanowiły ich dzieci, z racji urodzenia będące amerykańskimi obywatelami i w zdecydowanej większości zamerykanizowane.

¹⁴ Oficjalnym uzasadnieniem internowania był raport przygotowany pod kierownictwem dowódcy armii na Zachodnim Wybrzeżu: *Final Report. Japanese Evacuation from the West Coast*, United States Government Printing Office, Washington 1942.

¹⁵ O pamięci o internowaniu amerykańskich Japończyków zob. K. Chomicz, H. Parafianowicz, M. Puchacz, op. cit., s. 58–66.

¹⁶ W latach siedemdziesiątych Amerykanie pochodzenia japońskiego rozpoczęli kampanię na rzecz uzyskania zadośćuczynienia moralnego i finansowego (*Redress Movement*), zakończoną sukcesem w 1988 r. Internowani otrzymali wówczas odszkodowanie oraz oficjalne przeprosiny od rządu. Zob. L.T. Hatamiya, *Righting a Wrong. Japanese Americans and the Passage of the Civil Liberties Act of 1988*, Stanford 1993; M.T. Maki, H.L. Kitano, S.M. Berthold, *Achieving the Impossible Dream. How Japanese Americans Obtained Redress*, Urbana–Chicago 1999; A.Y. Murray, *Historical Memories of the Japanese American Internment and the Struggle for Redress*, Stanford 2007; *Japanese Americans. From Relocation to Redress*, ed. R. Daniels, S.C. Taylor, H.H.L. Kitano, Seattle 1991.

odpowiedzialności konkretnych osób. Z czasem badacze jako inspiratorów internowania zaczęli wskazywać dowódcę Western Defense Command (WDC) gen. Johna L. DeWitta, Provost Marshal General (PMG) gen. Allena W. Gulliona oraz jego szarą eminencję Karła R. Bendetsena. Jednocześnie także wskazano na odpowiedzialność polityczną prezydenta Roosevelta za uwięzienie społeczności japońskiej¹⁷.

Być może bardzo ważna pozycja, jaką Stimson zajmował w procesie decyzyjnym, w tym wypadku spowodowała, paradoksalnie, że najcięższe zarzuty kierowano wobec innych: Stimson nie był z pewnością *spiritus movens* internowania, a pod rozporządzeniem stanowiącym jego podstawę widniał podpis Roosevelta. Był on jednak ze względu na zajmowane stanowisko jednym z głównych twórców polityki wobec społeczności japońskiej i wywarł znaczny wpływ na jej internowanie podczas II wojny światowej.

Przystąpienie Stanów Zjednoczonych do wojny dla każdego mieszkańca tego państwa niesło ogromne zmiany i zmuszało do wyrzeczeń, jednak prawdopodobnie żadna grupa społeczeństwa nie podlegała im w tak dużym zakresie i nie znalazła się w tak trudnym położeniu, jak Japończycy. Przez społeczeństwo amerykańskie, polityków, a nawet służby odpowiadające za bezpieczeństwo państwa byli oni powszechnie uważani za potencjalną piątą kolumnę Tokio. W konsekwencji bezpośrednio po ataku na Pearl Harbor przystąpiono do realizacji planów mających za cel zlikwidować ewentualne niebezpieczeństwo grożące państwu z ich strony.

7 XII 1941 Federal Bureau of Investigation (FBI) przystąpiło do aresztowania obywateli państw Osi (*enemy aliens*) – Japończycy stanowili bardzo dużą część zatrzymanych – co zapoczątkowało stosowanie wobec nich polityki opartej na restrykcjach i represjach¹⁸. Na Hawajach, gdzie Japończycy i Amerykanie pochodzenia japońskiego stanowili prawie 40% mieszkańców i byli największą grupą etniczną, w obawie przed ich zaangażowaniem w działalność piątej kolumny zdecydowano się oddać władzę w ręce wojskowych¹⁹. W krótkim czasie podjęto także decyzję o usunięciu osób pochodzenia japońskiego z armii. Warto zauważyć, że nawet przed jej podjęciem Nisei byli często odrzucani w punktach werbunkowych²⁰.

¹⁷ Zob. np.: D.A. Neiwert, *Strawberry Days. How Internment Destroyed a Japanese American Community*, New York 2005, s. 123.

¹⁸ O akcji FBI zob. T. Kashima, *Judgment Without Trial. Japanese American Imprisonment during World War II*, Seattle 2003.

¹⁹ Podstawowymi pracami na temat rządów wojskowych na Hawajach są książka ówczesnego cywilnego prokuratora generalnego Terytorium Hawajów J. Garnera Anthony'ego, *Hawaii under Army Rule*, Stanford 1955 oraz obszernie i oparte na rozległych materiałach źródłowych dzieło H.N. Scheiber, J.L. Scheiber, *Bayonets in Paradise. Martial Law in Hawai'i during World War II*, Honolulu 2016.

²⁰ Zob. przykład Bena Kurokego: B. Hosokawa, *Nisei: The Quiet Americans. The Story of a People*, New York 1969, s. 227.

Szok spowodowany japońskim atakiem na Pearl Harbor i porażki ponoszone na Pacyfiku (w ciągu miesiąca Amerykanie utracili niemal całe Filipiny) szybko doprowadziły do wzrostu niechęci wobec amerykańskich Japończyków²¹. Pojawiające się w pierwszych tygodniach wojny głosy wzywające do poszanowania ich praw i wyrażające z nimi solidarność szybko stały się ledwo słyszalne. W USA, szczególnie na Zachodnim Wybrzeżu, zapanowała antyjapońska histeria²². Zwiastunem niebezpieczeństw zagrażających społeczności japońskiej były działania sekretarza marynarki. Knox, po krótkiej inspekcji na Hawajach, 15 grudnia oznajmił na konferencji prasowej, że japoński sukces wynikał z działalności piątej kolumny – w domyśle japońskiej, a następnie przedłożył prezydentowi raport, w którym wprost stwierdził, że hawajscy Japończycy wspomagali Cesarską Marynarkę zarówno przed atakiem, jak i w jego trakcie²³. W konsekwencji już 19 XII 1941 r. powzięto decyzję o internowaniu na Hawajach wszystkich cudzoziemców będących obywatelami państw Osi²⁴.

W tym samym czasie w biurze PMG zrodziły się pierwsze pomysły masowego internowania Japończyków z Zachodniego Wybrzeża. Takim działaniom sprzeciwiał się wówczas gen. DeWitt. Był on jednak człowiekiem niestałym i chwiejnym w poglądach, co w połączeniu z gwałtownie postępującą zmianą nastrojów opinii publicznej, szczególnie w Kalifornii, oraz determinacją PMG spowodowało, że wraz z upływem czasu coraz bardziej ulegał wpływowi Gulliona i Bendetsena.

Bieg wydarzeń nabrał tempa w drugiej połowie stycznia 1942 r. 21 stycznia DeWitt przedstawił Stimsonowi pierwsze rekomendacje dotyczące *enemy aliens*. Zgodnie z nimi na Zachodnim Wybrzeżu miano utworzyć 86 stref A, z których byłiby oni wykluczeni oraz 8 stref B, do których mieliby wstęp na podstawie przepustek. Strefy A zamieszkiwało niecałe 7 tys. *enemy aliens*, strefy B – 50 tys., spośród których ponad połowa to Włosi, a jedna trzecia – Japończycy. Tę umiarkowaną i niedyskryminującą Japończyków rekomendację Stimson zaakceptował tego samego dnia, po czym 25 stycznia skierował ją w celu wdrożenia do Departamentu Sprawiedliwości, który sprawował kontrolę

²¹ Zwłaszcza atak na Pearl Harbor i sposób jego przeprowadzenia były wstrząsającym i traumatycznym doświadczeniem dla Amerykanów. Zob. H. Parafianowicz, *Pearl Harbor w pamięci Amerykanów o drugiej wojnie światowej*, „Dzieje Najnowsze” 2016, nr 4, s. 109–124.

²² Zob. np.: D. Kennedy, *Freedom from Fear. The American People in Depression and War, 1929–1945*, New York 1999, s. 750; D.A. Neiwert, op. cit., s. 109–112.

²³ J. tenBroek, E.N. Barnhart, F.W. Matson, op. cit., s. 70; RSC, Franklin D. Roosevelt Office Files, 1933–1945, Departmental Correspondence Files, reel 32, *Report by the Secretary of the Navy to the President, 1941* [brak dokładnej daty].

²⁴ Decyzja ta nie doczekała się jednak realizacji. Była natomiast początkiem dyskusji na temat internowania hawajskich Japończyków, trwającej aż do wiosny 1943 r. Zob. K. Chomicz, H. Parafianowicz, M. Puchacz, op. cit., s. 119–123.

nad *Enemy Alien Control Program*. Prokurator generalny Francis Biddle i jego współpracownicy, oskarżani przez DeWitta i PMG o bezczynność, nie protestowali – 29 stycznia rekomendacje zostały zaakceptowane²⁵.

W tym czasie Stimson po raz pierwszy tak otwarcie zabrał głos w sprawie społeczności japońskiej z Zachodniego Wybrzeża. 16 stycznia otrzymał list od kongresmana Lelanda Forda z Kalifornii, przedstawiający jego rekomendacje dotyczące umieszczenia w obozach w głębi kraju wszystkich Japończyków, obywateli i cudzoziemców. Sekretarz wojny odpowiedział po 10 dniach. Treść jego listu jest na tyle niejednoznaczna, że pozostawia dużo swobody interpretacyjnej. Stimson stwierdził, że system stref ograniczonego dostępu oraz rejestracja cudzoziemców są wystarczającymi środkami do zapobieżenia działalności piątej kolumny. Wydaje się jednak, że zarazem nie wykluczył całkowicie możliwości przeprowadzenia internowania. Wyraził jedynie opinię, że „przedstawia ono naprawdę poważny problem” oraz „obejmuje wiele złożonych rozważań”²⁶.

Na stanowisko sekretarza wojny z pewnością wywarła wpływ treść raportu komisji kierowanej przez sędziego Sądu Najwyższego Owena J. Robertsa, badającej z polecenia prezydenta przyczyny poniesienia tak dużych strat w rezultacie japońskiego ataku na Pearl Harbor. Wyniki prac komisji zostały upublicznione 23 I 1942 r. W stosunku do ludności japońskiej zamieszkującej Hawaje nie powtórzyły one części zarzutów zawartych w raporcie Knoxa. Niemniej jednak wskazywały, że przed atakiem na Pearl Harbor, na wyspie Oahu, działali japońscy szpiegowie, spośród których część była pracownikami służby konsularnej Tokio. Mieli oni dostarczać swoim mocodawcom informacje na temat instalacji militarnych i rozmieszczenia amerykańskich sił²⁷.

Konkluzje raportu, choć jak się z czasem okazało w tym wypadku częściowo słuszne, nie mówiły jednak nic o skali zaangażowania hawajskich Japończyków w szpiegostwo na rzecz Tokio, która w rzeczywistości była marginalna²⁸.

²⁵ R. Daniels, *The Decision to Relocate...*, s. 23; J. tenBroek, E.N. Barnhart, F.W. Matson, op. cit., s. 105–107.

²⁶ List w całości cytowany w: R. Daniels, *The Decision to Relocate...*, s. 22–23. Zob. też: Commission on Wartime Relocation and Internment of Civilians, op. cit., s. 70.

²⁷ RSC, Cordell Hull Papers, reel 42, *Attack Upon Pearl Harbor By Japanese Armed Forces. Report of the Commission Appointed By the President of the United States and Reports the Facts Relating to the Attack Made By Japanese Armed Forces Upon Pearl Harbor in The Territory of Hawaii on December 7, 1941*, United States Government Printing Office, Washington 1942, s. 12.

²⁸ Szpiegami byli albo specjalnie w tym celu przysłani z Tokio oficerowi jak Takeo Yoshikawa, bądź biali jak Niemiec Bernard Otto Julius Kuehn. Korzystali oni, jak się wydaje, z pomocy miejscowych Japończyków, choć jedyna osoba, o której z pewnością można powiedzieć, że była zaangażowana w działalność szpiegowską, to współpracownik Yoshikawy zatrudniony w konsulacie w Honolulu, urodzony na Hawajach Richard Masayuki Kotoshirodo, dysponujący obywatelstwem zarówno japońskim, jak i amerykańskim. Zob. G.W. Prange, D.M. Goldstein, K.W. Dillon, *At Dawn We Slept. The Untold Story of*

W skutek tego mogły sprawiać wrażenie, że amerykańscy Japończycy masowo angażowali się w tego typu działalność. Pod koniec stycznia DeWitt spotkał się z gubernatorem Kalifornii Culbertem Olsonem oraz prokuratorem generalnym stanu Earlem Warrenem. Jak stwierdził w rozmowie telefonicznej z Bendetsenem, obaj Kalifornijczycy zgodzili się, że od czasu publikacji raportu Roberta mieszkańcy stanu czują się, jakby żyli otoczeni przez wrogów i nie ufają żadnemu z Japończyków. W ich ocenie ogromna część kalifornijskiej opinii publicznej domagała się usunięcia całej społeczności japońskiej, zarówno obywateli japońskich, jak i amerykańskich²⁹.

Takie nastawienie mieszkańców i polityków Kalifornii nie powinno dziwić. Kalifornia od drugiej połowy XIX w. była centrum ruchu antyazjatyckiego ukierunkowanego na wykluczenie najpierw Chińczyków, a następnie Japończyków³⁰. Raport Roberta dodał ruchowi antyjapońskiemu dodatkowych argumentów, którymi mogli posłużyć się w próbach wpłynięcia na decyzje władz w Waszyngtonie. 30 stycznia podczas spotkania kongresmanów i senatorów federalnych pochodzących z Kalifornii uchwalono rezolucję wzywającą do podjęcia bardziej zdecydowanych działań wobec amerykańskich Japończyków i przejęcia kontroli nad *Enemy Alien Control Program* przez armię. Żądania te zostały przedłożone Stimsonowi przez kongresmana Clarence'a F. Lea³¹.

W pierwszej połowie lutego 1942 r. toczyły się rozmowy pomiędzy Departamentem Sprawiedliwości, Departamentem Wojny, PMG i WDC. Widoczna była duża rozbieżność oceny koniecznych do podjęcia działań. Departament Sprawiedliwości sprzeciwiał się masowemu internowaniu, w szczególności amerykańskich obywateli pochodzenia japońskiego, gen. DeWitt pozostawał całkowicie chwiejny w swoich poglądach, PMG natomiast nieustannie naciskał na masowe usunięcie amerykańskich Japończyków. Twierdził przy tym, iż są oni zaangażowani w szpiegostwo na rzecz Tokio. W toku rozmów gen. Gullion zdołał przeforsować swoje stanowisko i korzystając z coraz większej presji wywieranej przez opinię publiczną oraz polityków, szczególnie tych z Kalifornii, zdołał przekonać do swojego stanowiska armię i jej cywilnych zwierzchników. 11 lutego Stimson przeprowadził rozmowę telefoniczną z Rooseveltem na temat przesiedlenia z Zachodniego Wybrzeża społeczności japońskiej. Prezydent miał podczas niej dać zielono światło

Pearl Harbor, New York 1991, rozdz. VIII; R. Stinnett, *Day of Deceit. The Truth About FDR and Pearl Harbor*, New York 2001, s. 90.

²⁹ R. Daniels, *The Decision to Relocate...*, s. 31; G. Robinson, *By Order of the President...*, s. 96.

³⁰ Zob. E.C. Sandmeyer, *The Anti-Chinese Movement in California*, Urbana 1939; A. Saxton, *The Indispensable Enemy. Labor and the Anti-Chinese Movement in California*, Berkeley–Los Angeles 1975; R. Daniels, *The Politics of Prejudice. The Anti-Japanese Movement in California and the Struggle for Japanese Exclusion*, Berkeley 1977; E. Penrose, *California Nativism. Organized Opposition to the Japanese, 1890–1913*, San Francisco 1973.

³¹ R. Daniels, *The Decision to Relocate...*, s. 32–33.

na przeprowadzenie zdecydowanych działań, włącznie z internowaniem amerykańskich obywateli³².

Stimson kilkakrotnie brał udział w rozmowach poświęconych kwestii japońskiej. Głównym negocjatorem ze strony Departamentu Wojny był jednak asystent sekretarza wojny John J. McCloy, którego rola w podjęciu decyzji okazała się bezsprzecznie większa aniżeli jego bezpośredniego szefa. Nie zmienia to oczywiście w żaden sposób faktu, że Stimson akceptował działania McCloya i ostatecznie zaangażował swój autorytet, przedstawiając Rooseveltowi telefonicznie 11 lutego rekomendacje dotyczące internowania. 17 i 18 lutego brał również udział w dwóch konferencjach, których rezultatem było rozporządzenie wykonawcze dla prezydenta, podpisane przez niego 19 lutego. Przeszło ono do historii jako *Executive Order 9066* – akt prawny umożliwiający sekretarzowi wojny i wyznaczonemu przez niego dowódcy armii masowe internowanie amerykańskich Japończyków³³.

Podczas debat nad przyszłością społeczności japońskiej na Zachodnim Wybrzeżu Stimson wydawał się przeświadczony o zagrożeniu, jakie miała ona stanowić dla bezpieczeństwa państwa. Prawdopodobnie takie przekonanie żywił jeszcze przed rozpoczęciem wojny. Na jego utrwalenie mógł mieć wpływ szereg czynników: sprawa siatki szpiegowskiej Itaru Tachibany rozbitej przez FBI w 1941 r. na Zachodnim Wybrzeżu, z którą współpracowali miejscowi Japończycy, treść rozszyfrowywanych japońskich depeesz przesyłanych pomiędzy Tokio a ambasadą w Waszyngtonie i placówkami konsularnymi, wskazującymi na kontakty pomiędzy amerykańskimi Japończykami a japońskim wywiadem, czy wspomniany już raport komisji Roberta, który oceniał jako „wspaniały, bezstronny i sprawiedliwy oraz dokładny w badaniu faktów”³⁴.

³² Ibidem, s. 36–45; P. Irons, op. cit., s. 43–58; G. Robinson, *By Order of the President...*, s. 98–106; P. Smith, op. cit., s. 114–122.

³³ RSC, Henry L. Stimson Diaries (dalej: HLSD), reel 7, 17 II 1942, 18 II 1942. Treść dokumentu dostępna w internecie: <https://www.ourdocuments.gov/doc.php?flash=false&doc=74&page=transcript> (dostęp: 28 IX 2016).

³⁴ Sprawy siatki szpiegowskiej Tachibany i przechwytywanych japońskich depeesz budzą pewne kontrowersje co do tego, czy w jakikolwiek sposób wpłynęły na politykę amerykańskich władz wobec społeczności japońskiej podczas II wojny światowej. Niemniej pojawiali się także badacze twierdzący, że rozszyfrowywanie japońskich depeesz miało kluczowe znaczenie przy podejmowaniu decyzji o internowaniu. Zob. szczególnie: M. Lowman, *MAGIC. The Untold Story of U.S. Intelligence and the Evacuation of Japanese Residents from the West Coast during WWII*, Provo 2000. O sprawie Tachibany zob. Y. Ichioka, *National Security on the Eve of Pearl Harbor. The 1941 Tachibana Espionage Case and Implicated Issei Leaders*, w: *Before Internment. Essays in Prewar Japanese American History*, ed. G. Chang, E. Azuma, Stanford 2006, s. 204–226; P. Loureiro, *The Imperial Japanese Navy and Espionage. The Itaru Tachibana Case*, „The International Journal of Intelligence and Counterintelligence” 1989, vol. 3, no. 1, s. 105–121. Ocena raportu komisji Roberta: RSC, HLSD, reel 7, 25 I 1942.

Stimson, który osobiście uważał, że lata, które spędził jako sekretarz stanu, negocjując z Japończykami (jak podczas konferencji londyńskiej w 1930 r.), i jako gubernator Filipin spowodowały, że dysponował wiedzą o ludziach z Orientu i o „orientalnym umyśle”³⁵, w ocenie amerykańskich Japończyków mylił się znacznie.

Sekretarz stanu nie sprzeciwiał się masowemu internowaniu, ale jak można wywnioskować z lektury jego diariusza, uważał, że ograniczone w swym zakresie usunięcie Japończyków jest pozbawione sensu. Przesiedlenie wyłącznie Issei nie przysporzyłoby problemów prawnych, ale pozostawiłoby na wolności Nisei. Drugą generację uważał on bowiem za groźniejszą część społeczności japońskiej. Jak zanotował w diariuszu: „jak to często zdarza się pomiędzy niektórymi z naszych imigrantów, młodsza generacja Japończyków jest mniej wierna w swoich charakterze niż starsza i stanowi obecnie prawdopodobnie bardziej niebezpieczny element niż jej nienaturalizowani rodzice”³⁶.

Jego opinia w tym wypadku znacząco odbiegała od rzeczywistości. Nisei byli w zdecydowanej większości całkowicie zamerykanizowani i lojalni wobec USA, które uważali za ojczyznę, w przeciwieństwie do Issei, którzy często pielęgnowali japoński patriotyzm i nacjonalizm. Stosunek pierwszej generacji społeczności japońskiej do kraju pochodzenia nie powinien dziwić, szczególnie biorąc pod uwagę, że w rezultacie amerykańskiego ustawodawstwa Japonia pozostawała *de iure* jej jedyną ojczyzną³⁷.

Jako doświadczony prawnik Stimson zdawał sobie jednak sprawę, że internowanie amerykańskich obywateli może nastęrczyć wielu trudności. Ewakuowanie całej społeczności byłoby dyskryminacją rasową. Receptę na ten problem upatrywał albo w stworzeniu systemu obszarów o ograniczonym dostępie – wówczas obecność Nisei na tych obszarach byłaby regulowana poprzez przepustki – lub próbując usunąć Nisei na podstawie ich „charakterystyki rasowej”, która jak stwierdził, „jest taka, że nie możemy zrozumieć czy zaufać nawet Japończykom, którzy są obywatelami”. Dodał także, iż pomimo że jego ocena to po prostu „fakt”, obawiał się, że zastosowanie takiego sposobu działania „stworzy ogromną dziurę w systemie konstytucyjnym”³⁸.

Akceptacja masowego internowania amerykańskich Japończyków przez Stimsona została podyktowana także niepomysłnym przebiegiem wojny na

³⁵ E.E. Morison, op. cit., s. 373–374.

³⁶ RSC, HLSD, reel 7, 3 II 1942.

³⁷ Na temat Issei i Nisei zob. K. Chomicz, H. Parafianowicz, M. Puchacz, op. cit., s. 38–45; Y. Ichioka, *The Issei. The World of the First Generation Japanese Immigrants, 1885–1924*, New York 1988; *The Issei. Portrait of a Pioneer. An Oral History*, ed. E.S. Sarasohn, Palo Alto 1983; Y. Kimura, *Issei. Japanese Immigrants in Hawaii*, Honolulu 1988; B. Hosokawa, op. cit.; E.H. Tamura, *Americanization, Acculturation, and Ethnic Identity. The Nisei Generation in Hawaii*, Urbana 1994; D.K. Yoo, *Growing Up Nisei. Race, Generation, and Culture among Japanese Americans of California, 1924–49*, Urbana 2000.

³⁸ RSC, HLSD, reel 7, 10 II 1942.

Pacyfiku. Jej pierwsze miesiące były dla Stanów Zjednoczonych oraz Wielkiej Brytanii i Holandii pasmem upokarzających klęsk. Ich lista, zapoczątkowana atakiem na Pearl Harbor, bardzo szybko się rozwijała. 23 grudnia Japończycy zajęli wyspę Wake, 25 grudnia upadł brytyjski Hong Kong. W pierwszej połowie lutego Amerykanie znajdowali się w odwrocie na Filipinach, Brytyjczycy utracili Malaje i bronili się w twierdzy Singapur (został zdobyty 15 lutego). Japońskie oddziały lądowały w Holenderskich Indiach Wschodnich i wkroczyły do Birmy.

Niepomyślny przebieg wojny na Pacyfiku wzbudził obawy Stimsona o to, że Zachodnie Wybrzeże może stać się celem japońskiego ataku. Jak przyznał w swoim diariuszu, w ostatnich miesiącach wielokrotnie powracał myślami do spotkania z Homerem Lea, które miało miejsce, gdy był sekretarzem wojny w administracji Tafta. Lea, pisarz, strateg i doradca Sun Yat-sena w czasach rewolucji chińskiej 1911 r. (rewolucji Xinhai), to z pewnością barwna postać³⁹. Popularność w Stanach Zjednoczonych zyskał dzięki książce *The Valor of Ignorance*, opublikowanej w 1909 r., do której wstęp napisało dwóch emerytowanych generałów: Adna R. Chaffee i J.P. Story. Przedstawił w niej scenariusz pomyślniej inwazji japońskiej na Zachodnie Wybrzeże. Książka, przez wielu okrzyknięta jako dzieło geniusza i wizjonera, przez innych została uznana za czystą fantastykę. Do tych ostatnich zaliczał się wówczas także sam Stimson, jednak przebieg wojny na Pacyfiku spowodował, że nakreślony przez Lea scenariusz zaczął mu się wydawać prawdopodobny⁴⁰. Jego ponowne zainteresowanie tą książką nie było czymś wyjątkowym. *The Valor of Ignorance* niedługo po rozpoczęciu wojny doczekała się ponownego wydania, tym razem opatrzonego wstępem przez Clare Boothe, pisarkę i przyszłą republikańską polityk, żonę magnata prasowego Henry'ego Luce'a⁴¹.

Powszechny na Zachodnim Wybrzeżu strach przed inwazją japońską przybrał na sile w rezultacie dwóch incydentów z drugiej połowy lutego 1942 r. 23 lutego japoński okręt podwodny I-17 ostrzelał instalację wydobywającą ropę naftową w Ellwood w Kalifornii. Był to pierwszy atak na ziemię amerykańską od czasu zakończenia wojny z Wielką Brytanią w 1814 r. Nie przyniósł on poważniejszych strat, oszacowano je na 500 dolarów, nie ucierpiała żadna osoba⁴².

W nocy z 24 na 25 lutego miała miejsce tzw. bitwa o Los Angeles. Była ona rezultatem alarmu o zbliżaniu się nieprzyjacielskich samolotów. Artyleria przeciwlotnicza wystrzeliła do nich niemal 1500 pocisków. Wydarzenie to jest jednak o tyle zagadkowe, że nie zidentyfikowano widzianych przez wiele osób samolotów, żadnego z nich nie zestrzelono, bombardowanie nie

³⁹ Na ten temat zob. L. Kaplan, *Homer Lea. American Soldier of Fortune*, Lexington 2010.

⁴⁰ RSC, HLSD, reel 7, 10 II 1942.

⁴¹ H. Lea, *The Valor of Ignorance*, introduction C. Boothe, New York 1942.

⁴² B. Yenne, *Panic on the Pacific. How America Prepared for the West Coast Invasion*, New York 2016, rozdz. XIV. Co ciekawe, zdaniem Nisei Jessa Ueda, właściciela plantacji truskawek w pobliżu miasteczka El Fornio, pięciu członków załogi zeszło na ląd. Do spotkania z nimi miało dojść następnego dnia po ataku na Ellwood.

odbyło się. Mimo to Stimson, opierając się na szacunkach WDC, oświadczył publicznie, że wtargnięcie japońskich samolotów (nawet 15) rzeczywiście miało miejsce. Co więcej, powtórzył także plotkę, jakoby samoloty te zostały nabyte przez „wrogich agentów” na rynku komercyjnym i startowały z tajnej bazy w Meksyku⁴³.

Przypuszczalnie obawy przed powtórzeniem się podobnych incydentów spowodowały, że gen. DeWitt coraz usilniej nalegał na usunięcie wszystkich Japończyków z rejonu przybrzeżnego o szerokości 100–150 km. Stimson również podzielający opinię o niebezpieczeństwie, jakie groziło Zachodniemu Wybrzeżu z ich strony, prędko wyraził akceptację. Poleciał McCloyowi poinformować DeWitta, by kontynuował ewakuację⁴⁴.

W toku działań dowódcy WDC, podejmowanych pomiędzy marcem a listopadem 1942 r., internowanie ostatecznie przybrało masowy charakter. Z Zachodniego Wybrzeża usunięto i umieszczono w 10 obozach internowania⁴⁵ ponad 100 tys. osób. Obozy te były zarządzane przez specjalnie w tym celu powołaną cywilną instytucję War Relocation Authority (WRA) podlegającą Departamentowi Zasobów Wewnętrznych. Internowania uniknęło zaledwie kilka tysięcy osób, które zdecydowały się na dobrowolne opuszczenie Zachodniego Wybrzeża.

Rola Stimsona w tych wydarzeniach ograniczała się głównie do autoryzowania decyzji DeWitta. Jeden z nielicznych przypadków jego interwencji w proces internowania miał miejsce w lipcu 1942 r. McCloy przekazał mu wówczas informację od gen. DeWitta o planach gubernatora Kalifornii. Olson zamierzał wstrzymać proces ewakuacji w celu wykorzystania Japończyków do pracy przy zniwach. Takie zamiary zbulwersowały Stimsona, który celem storpedowania ewentualnych działań Olsona zainterweniował pisemnie u prezydenta⁴⁶. W swoim dzienniku natomiast poczynił spostrzeżenia, które w kontekście jego roli w internowaniu społeczności japońskiej brzmią wręcz groteskowo: „Po tym jak Kalifornijczycy byli zdecydowani usunąć biednych Japończyków poza Kalifornię do innych stanów, teraz zmienili zdanie i próbują zatrzymać ich w tymczasowych i niehigienicznych mieszkaniach na czas zniw z powodu własnej wygody”⁴⁷.

Warto dodać, że Japończycy często byli internowani w obozach, w których warunki mieszkaniowe również nie spełniały podstawowych wymogów. Wprawdzie z czasem w rezultacie starań WRA znacznie się poprawiły, jednak w 1942 r. część obozów nie była nawet przygotowana na przyjęcie tak

⁴³ Ibidem, rozdz. XV.

⁴⁴ RSC, HLSD, reel 7, 26 II 1942.

⁴⁵ Tule Lake i Manzanar w Kalifornii, Minidoka w Idaho, Topaz w Utah, Poston i Gila River w Arizonie, Heart Mountain w Wyoming, Amache (Granada) w Colorado, Rohwer i Jerome w Arkansas. Zob. mapa „Obozy Internowania Japończyków”: K. Chomicz, H. Parafianowicz, M. Puchacz, op. cit., s. 141.

⁴⁶ RSC, HLSP, reel 106, Stimson to Roosevelt, 7 VII 1942.

⁴⁷ RSC, HLSD, reel 7, 7 VII 1942.

dużej liczby internowanych. W rezultacie oni sami musieli pomóc ukończyć ich budowę. Stimson był prawdopodobnie zdania – poniekąd słusznie – że przetrzymywania ludzi w złych warunkach mieszkaniowych z powodu czyjejś wygody nie można usprawiedliwić, w przeciwieństwie do przetrzymywania ich w zbliżonych warunkach z powodu „konieczności militarnej”. W tej zaś istnienie, jak się wydaje, szczerze wierzył.

Już kilka miesięcy później Stimson zmienił zdanie na temat użycia internowanych w pewnych sektorach gospodarki zachodnich stanów. Gdy w lutym 1943 r. pojawiła się groźba skierowania żołnierzy do pracy w przemyśle bawełnianym Arizony, spowodowana brakiem siły roboczej, Stimson i DeWitt zgodzili się na przesunięcie ku zachodowi linii, której Japończycy nie mogli przekroczyć, tzn. wyznaczającej obszary, z których wcześniej zostali usunięci. Jak argumentował sekretarz wojny, „obecnie nie ma powodu, dla którego ta linia powinna być tam wciąż przestrzegana”⁴⁸.

Samą decyzję o internowaniu społeczności japońskiej z Zachodniego Wybrzeża – której liczebność przesadnie oceniał na 150 tys. – i jego przebieg oceniał pozytywnie. Uważał, że armia dobrze wykonała swoje zadanie, ściągając zarazem na siebie niewiele krytyki. Jego zdaniem główny problem dotyczył nie internowania samego w sobie, lecz internowania wyłącznie Japończyków i pominięcia Niemców. Stimson uzasadniał takie postępowanie możliwością łatwiejszego pozyskiwania, z powodów językowych i cech charakteru, materiałów wywiadowczych o Niemcach niż o Japończykach. Choć uważał, że takie działanie było oparte na zdrowym rozsądku, to zarazem zdawał sobie sprawę, że internowanie wyłącznie Japończyków może być trudne do usprawiedliwienia⁴⁹.

Równie dobre zdanie Stimson miał o gen. DeWitcie. Uważał, że przeprowadzając akcję internowania społeczności japońskiej, wykonał bardzo dobrą pracę. Mimo to z czasem pojawiły się opinie, że pomiędzy Departamentem Wojny a dowódcą WDC istniał spór na tle polityki wobec Japończyków. Stimson publicznie odrzucał takie twierdzenia jako nonsens⁵⁰.

Po zakończeniu usuwania Japończyków z Zachodniego Wybrzeża sekretarz wojny był w dalszym ciągu zaangażowany w kształtowanie polityki rządu wobec nich. W mniejszym stopniu koncentrowało się ono jednak na kwestii internowania i funkcjonowania obozów. Upływ czasu i sukcesy wojenne powodowały, że wyłoniły się nowe problemy, w tym służba wojskowa Nisei.

Stała się ona przedmiotem debat władz politycznych i wojskowych państwa jesienią 1942 r. Pomysł utworzenia oddziałów ochotniczych złożonych z Nisei był inicjatywą dyrektora Office of War Information Elmera Davisa. Przedstawił on ją Rooseveltowi, który z kolei poprosił o jej ocenę Knoxa

⁴⁸ RSC, HLSD, reel 8, 26 II 1943.

⁴⁹ RSC, HLSD, reel 7, 15 IX 1942.

⁵⁰ RSC, HLSD, reel 8, 27 V 1943, 30 VI 1943.

i Stimsona. Zaciąg ochotniczy, który miał za zadanie podnieść morale internowanych oraz przynieść korzyści propagandowe (zadać kłam twierdzeniom Tokio o prowadzeniu wojny rasowej, czego internowanie miało też być dowodem), wychodził naprzeciw oczekiwaniom największej organizacji politycznej skupiającej Nisei – Japanese American Citizens League (JACL). Jesienią 1942 r. w Salt Lake City odbyła się specjalna konferencja tej organizacji. W trakcie obrad jednogłośnie uchwalono rezolucję wzywającą rząd do zmiany kategorii poborowej Nisei na taką samą, jak innych Amerykanów. Prezydent JACL Mike Masaoka (który w przeciwieństwie do większości delegatów jako mieszkaniec Utah nigdy do obozu nie trafił) argumentował, że „bycie pozbawionym prawa do służenia naszemu krajowi w siłach zbrojnych dzisiaj” oznacza „bycie pozbawionym naszej największej szansy do udowodnienia sceptykom, że nasza lojalność jest tak wielka jak innych grup”⁵¹.

Stimson przez długi czas odrzucał możliwość służby wojskowej Nisei. Jednak argumentacja Davisa najwyraźniej zdołała go przekonać. Opowiedział się za utworzeniem ochotniczej, segregacyjnej jednostki piechoty dowodzonej przez białych oficerów, przeznaczonych do użycia na innym teatrze wojennym niż Pacyfik. W ocenie jego i szefa sztabu armii gen. George’a C. Marshalla, z którym ten temat przedyskutował, korzyści, jakie można by osiągnąć poprzez utworzenie tej jednostki – wykorzystanie zasobów ludzkich, wzrost siły bojowej, zewnętrzny i wewnętrzny efekt psychologiczny – były większe niż ewentualne straty⁵².

W opinii Stimsona przedłużanie zakazu służby wojskowej Amerykanom pochodzenia japońskiego stanowiło niepotrzebną dyskryminację, szczególnie w sytuacji, gdy zostali internowani. Jak napisał w liście do Marshalla: „myślę, że nie możesz na stałe zakazać [służby wojskowej] wielu Amerykanom z powodu ich pochodzenia rasowego. [...] Doszliśmy do granicy ewakuując ich. Wystarczy”⁵³.

Akceptacja inicjatywy Davisa okazała się bardzo dobrą decyzją. Jednostki utworzone początkowo z ochotników Nisei (zaciąg ogłoszono w lutym 1943 r.), a następnie poborowych (od stycznia 1944 r.) podczas walk w Europie w latach 1943–1945 wykazały się szczególnym męstwem, wbrew obawom Stimsona nie zdradzając Stanów Zjednoczonych i zyskując zaufanie oraz szacunek białych towarzyszy broni. Znalazło ono odzwierciedlenie zarówno w liczbie uzyskanych odznaczeń, jak i poniesionych stratach⁵⁴.

⁵¹ Cyt. za: E.L. Muller, *Free to Die for Their Country. The Story of the Japanese Americans Draft Resisters in World War II*, Chicago–Urbana 2001, s. 42.

⁵² Zob. National Archives, Record Group 407, box 147, Stimson to Roosevelt (draft), [brak daty], dostępne w Japanese Americans Veterans Digital Archive, <http://www.javadc.org/search.php>, doc ID: 8189 (dostęp: 28 IX 2016).

⁵³ Cyt. za: E.L. Muller, *Free to Die...*, s. 46.

⁵⁴ Zob. R. Asahina, *Just Americans. How Japanese Americans Won a War at Home and Abroad*, New York 2006; L. Crost, *Honor by Fire*, Novato 1994; M. Duus, *Unlikely Liberators. The*

Nie oznacza to oczywiście, że formowanie jednostek wojskowych złożonych z Nisei odbywało się bez żadnych przeszkód. Porażką zakończyła się próba pozyskania w obozach 3 tys. ochotników. Do komisji werbunkowych zgłosiła się niespełna połowa oczekiwanej liczby. Co więcej, znacznie obniżyło się morale internowanych, a w obozach coraz częściej pojawiały się konflikty. Kilka tysięcy internowanych udzieliło odmiennej niż oczekiwana przez rząd odpowiedzi w kwestionariuszu lojalnościowym⁵⁵.

Stimson oceniał, że taki stan rzeczy był rezultatem działalności projapońskich grup. Jak pisał w liście do dyrektora WRA Dillona S. Myera: „był to w dużej mierze rezultat działalności niebezpiecznych, dobrze zorganizowanych grup projapońskiej mniejszości, którą można odnaleźć w każdym z centrów przesiedleńczych. Poprzez agitację i przemoc grupy” te miały sprawić, że „wyrażanie lojalności wobec Stanów Zjednoczonych stało się niekorzystne, a nawet niebezpieczne”⁵⁶.

Myer nie podzielał oceny Stimsona. Był zdania, że niskie morale internowanych wynikało z ich przeżyć, wykorzenienia, utraty dobytku, frustracji i postrzegania ich przez Amerykanów jako wrogów⁵⁷. Nie można odmówić racji zarówno sekretarzowi wojny, jak i dyrektorowi WRA. W obozach rzeczywiście działały nacjonalistyczne grupy próbujące zastraszyć mieszkańców obozów. Jako jeden z wielu przykładów przywołać tu można wydarzenia z Manzanar z grudnia 1942 r., zakończone wprowadzeniem w obozie stanu wojennego⁵⁸. Z drugiej strony dla wielu amerykańskich Japończyków potraktowanie ich przez rząd i społeczeństwo jako wrogów stanowiło wstrząs, który doprowadził do całkowitego przewartościowania uczuć wobec USA. Wymownym przykładem był Nisei Joseph Kurihara – całkowicie zamerykanizowany, uczęszczał do katolickiej szkoły, podczas I wojny światowej służył w armii amerykańskiej w białej dywizji, w latach dwudziestych studiował na Southwestern University. Po internowaniu w obozie Manzanar stał się jednym z przywódców

Men of the 100th and 442nd, Honolulu 1987; J.M. McCaffrey, *Going for Broke. Japanese American Soldiers in the War Against Nazi Germany*, Norman 2013; B. Yenne, *Rising Sons. The Japanese Americans GIs Who Fought for the United States in World War II*, New York 2007. Warto dodać, że kilka tysięcy Nisei służyło w Military Intelligence Service w wojnie na Pacyfiku. Zob. J.D. Harrington, *Yankee Samurai. The Secret Role of Nisei in America's Pacific Victory*, Detroit 1979; J.C. McNaughton, *Nisei Linguists. Japanese Americans in the Military Intelligence Service during World War II*, Washington 2006.

⁵⁵ P. Smith, op. cit., rozdz. XIX; E.L. Muller, *American Inquisition. The Hunt for Japanese American Disloyalty in World War II*, Chapel Hill 2007. W celu ustalenia którzy internowani mogą wstąpić do armii lub zostać przesiedleni poza obóz przez WRA, wszyscy pełnoletni zostali zobowiązani do wypełnienia ankiety nazwanej nieformalnie kwestionariuszem lojalnościowym.

⁵⁶ Cyt. za: E.L. Muller, *American Inquisition...*, s. 28.

⁵⁷ Ibidem.

⁵⁸ B.M. Hayashi, op. cit., s. 134–136; L. Kurashige, *Resistance, Collaboration, and Manzanar Protest*, „Pacific Historical Review” 2001, vol. 70, no. 3, s. 387–417.

projapońskiej organizacji nacjonalistycznej, a pod koniec wojny zrzekł się obywatelstwa amerykańskiego i w 1945 r. został repatriowany do Japonii, gdzie zmarł 20 lat później⁵⁹.

Wychodząc z założenia, że groźba japońskich ataków na Zachodnie Wybrzeże jest znacznie mniejsza niż w 1942 r., dyrektor WRA wskazał, że najlepszy sposób na poprawienie morale amerykańskich Japończyków stanowi umożliwienie lojalnej części z nich powrotu do domów. Stimson w pierwszej połowie 1943 r. był temu przeciwny. Oczywiście zdawał sobie sprawę, że powód, dla którego Japończycy zostali ewakuowani, zdezaktualizował się, jednak nie chciał zakończenia internowania z innych przyczyn. Uważał, że powrót Japończyków wzbudziłby duży sprzeciw w Kalifornii oraz osłabiłby możliwość konstytucyjnej obrony internowania. Odparł więc Myerowi, iż zanim będzie możliwe zniesienie zakazu wykluczenia z Zachodniego Wybrzeża, konieczne należy rozdzielić lojalnych i nielojalnych. Dyrektor WRA, choć niechętnie, zgodził się. Obóz internowania w Tule Lake został przekształcony w centrum segregacyjne, w którym skoncentrowano nielojalnych ze wszystkich pozostałych obozów⁶⁰.

Kolejne sukcesy w wojnie na Pacyfiku w połączeniu z rosnącymi obawami przed zakwestionowaniem legalności internowania przez Sąd Najwyższy sprawiły, że Stimson coraz bardziej zdawał sobie sprawę z niemożności jego usprawiedliwienia. Co więcej, sam zaczął otwarcie wyrażać potrzebę zamknięcia obozów. Sygnalizował ten problem Rooseveltowi wiosną 1944 r. 26 maja tego roku był zaś uczestnikiem poświęconej mu konferencji. Wzięli w niej udział także Roosevelt, Biddle i sekretarz zasobów wewnętrznych Harold L. Ickes. Każdy sekretarz opowiedział się za zamknięciem obozów. Stimson podczas rozmowy przedstawił nieco zmodyfikowane poglądy. Choć podtrzymał swoje dotychczasowe stanowisko odnośnie do braku zasadności funkcjonowania obozów, doradził ostrożność i wybranie dogodnego momentu na zakończenie działalności WRA. Jego postawa była wyrazem obaw o los amerykańskich żołnierzy przebywających w niewoli japońskiej. Stimson wiedział oczywiście o nieludzkim traktowaniu jeńców przez Japończyków – zdjęcia przedstawiające ścinanie głowy amerykańskim lotnikom pokazał przed konferencją Biddle'owi i Ickesowi. Niepokoił się, że po powrocie na Zachodnie Wybrzeże amerykańscy Japończycy padną ofiarą zamieszek, które skutkować będą dokonaniem przez Japończyków odwetu na amerykańskich jeńcach. Tylko takie usprawiedliwienie dalszego funkcjonowania obozów dostrzegał. Jego stanowisko zostało poparte przez prokuratora generalnego i odrzucone przez Ickesa, który uważał, że najlepszym rozwiązaniem będzie ich natychmiastowa

⁵⁹ E.H. Tamura, *In Defense of Justice. Joseph Kurihara and the Japanese American Struggle for Equality*, Urbana-Champaign 2013.

⁶⁰ P. Irons, op. cit., s. 201; G. Robinson, *A Tragedy of Democracy. Japanese Confinement in North America*, New York 2009, s. 193. Na temat Tule Lake zob. M. Weglyn, op. cit., rozdz. IX.

likwidacja. Decydujący głos należał jednak do Roosevelta, który zgodził się ze Stimsonem, że powrót internowanych do Kalifornii nie stanowi najlepszego rozwiązania. Zamiast tego opowiedział się za ich rozproszeniem po kraju⁶¹.

Propozycja prezydenta oznaczała w praktyce kontynuację prowadzonego niemalże od początku funkcjonowania programu zwalniania internowanych z obozów do pracy i nauki w stanach Środkowego Zachodu i Północnego Wschodu. Z takiej możliwości do połowy 1944 r. skorzystało ponad 20 tys. osób. Wydaje się jednak, że kontynuacja programu na skalę umożliwiającą rozproszenie niemal 90 tys. internowanych nie mogła zostać zrealizowana. Pomysł Roosevelta nie był zresztą oryginalny. W swoim duchu, jeśli nie wręcz literze, nawiązywał do propozycji ówczesnego sekretarza stanu Williama Jenningsa Bryana z 1915 r., odrzuconej przez prezydenta Woodrowa Wilsona⁶².

Do realizacji planu Roosevelta nie doszło. Opozycja wewnątrz gabinetu oraz zbliżające się rozprawy przed Sądem Najwyższym dotyczące legalności internowania spowodowały, że zamknięcie obozów definitywnie uznano za konieczne. Rozwiązanie w tej sprawie wypracowano na drodze rozmów pomiędzy Stimsonem, Biddle'em i Ickesem. Ich finalny rezultat sekretarz wojny przedstawił w liście do Roosevelta, przekazanym poprzez zaufaną sekretarkę prezydenta Grace Tully. Powierzył jej również drugi list, w którym wyjaśniał jej, że Roosevelt nie musi wyrazić aprobaty lub dezaprobaty dla planu, ponieważ całą odpowiedzialność za niego bierze na siebie. Przedstawiał zaś Rooseveltowi jego założenia, by mógł on sprawdzić, czy tekst nie budzi jego zastrzeżeń. W krótkim czasie Stimson został poinformowany – choć nie osobiście przez Roosevelta – że plan można wdrożyć⁶³.

18 XII 1944 r. Sąd Najwyższy wydał wyrok w sprawie *ex parte Endo*. Zgodnie z nim rząd nie miał prawa więzić lojalnych obywateli, co było równoznaczne z zakończeniem masowego internowania. Dzień wcześniej Departament Wojny, uprzedzony o dacie ogłoszenia wyroku przez sędziego Felixa Frankfurtera, postanowił ogłosić zakończenie działalności obozów. Dowódca WDC, gen. Henry Pratt wydał proklamację zezwalającą internowanym na powrót na Zachodnie Wybrzeże, począwszy od 2 I 1945 r.⁶⁴

Niespełna dziewięć miesięcy później, 21 IX 1945, z powodu podeszłego wieku i problemów zdrowotnych Stimson zrezygnował z posady sekretarza wojny. Jego wieloletnia praca dla ojczyzny została doceniona przez społeczeństwo, media i polityków, w tym prezydenta Harry'ego Trumana⁶⁵. Trzy

⁶¹ RSC, HLSD, reel 9, 26 V 1944.

⁶² Zob. *The Secretary of State to the President Wilson*, 8 III 1915, Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, The Lansing Papers 1914–1920, vol. II, Washington 1940, s. 400–402.

⁶³ G. Robinson, *By Order of the President...*, s. 228–229.

⁶⁴ P. Irons, op. cit., s. 345.

⁶⁵ Przyjmując rezygnację Stimsona, Truman miał go określić jako „one of our great public servants”. Zob. „Life”, 1 X 1945, s. 32.

lata później opublikował swoje wspomnienia, w których internowaniu amerykańskich Japończyków poświęcił niewiele uwagi. W kilku zdaniach bronił decyzji o internowaniu, zaznaczając, że nie było pewności, czy Japończycy nie przeprowadzą ataków na Zachodnie Wybrzeże oraz czy nie będą one wspomagane przez amerykańskich Japończyków⁶⁶.

Wyraził tym samym po raz kolejny przekonanie, że internowanie zostało przeprowadzone z przyczyn militarnych. W jego przypadku było to najprawdopodobniej szczere przeświadczenie, a nie wyłącznie parawan słabo maskujący rasizm. Stimson, jako typowy człowiek swoich czasów, nie był oczywiście od niego wolny. Uważał przecież, że cechy rasowe na tyle utrudniają zinfiltrowanie społeczności japońskiej, że należało ją przesiedlić i internować w całości. Można mu również zarzucić, iż jako prawnik nie wykazał zbyt dużego poszanowania dla prawa mniejszości.

Z tego, że zagrożenie japońskimi atakami było niewielkie, zdawał sobie sprawę co najmniej od początku 1943 r. Sprzeciwiał się jednak zamknięciu obozów z powodów głównie natury politycznej, uzupełnionych następnie obawami o bezpieczeństwo amerykańskich jeńców. Kiedy jednak Amerykańscy Japończycy zaczęli powracać na Zachodnie Wybrzeże, starał się im udzielić wsparcia. Szczególnie oburzony był aktami przemocy wobec weteranów, które określił jako „niewybaczalną i nikczemną zniewagę”⁶⁷.

Stimson bez wątplenia ponosił współodpowiedzialność za internowanie amerykańskich Japończyków. Jego rola w podjęciu decyzji o jego przeprowadzeniu była bardzo duża. Jak słusznie zauważył jeden z badaczy, Stimson to jedna z osób, która mogła osobiście zablokować internowanie⁶⁸. Przemawiała za tym jego autorytet i silna pozycja w gabinecie oraz szacunek, jakim darzył go Roosevelt. Nieskorzystanie z takiej możliwości i zaangażowanie na rzecz bezprecedensowego internowania obywateli amerykańskich są jednymi z problematycznych epizodów w jego wieloletniej działalności politycznej.

Streszczenie

Henry L. Stimson, od 1940 r. zajmujący stanowisko sekretarza wojny, był jednym z najbardziej wpływowych i doświadczonych polityków administracji Franklina D. Roosevelta. W przeszłości już dwukrotnie zajmował tak wysokie stanowisko. W latach 1911–1913 był sekretarzem obrony w administracji Williama H. Tafta, a w latach 1929–1933 sekretarzem stanu w administracji Herberta C. Hoovera. Podczas II wojny światowej Stimson wywarł duży wpływ na strategię wojenną oraz politykę państwa, w tym wobec społeczności japońskiej w USA. W 1942 r. władze polityczne i wojskowe zdecydowały o internowaniu amerykańskich Japończyków zamieszkujących Zachodnie Wybrzeże w specjalnych obozach. To wydarzenie bez precedensu w historii państwa, gdyż dwie trzecie internowanych było amerykańskimi

⁶⁶ H.L. Stimson, M. Bundy, *On Active Service in Peace and War*, New York 1948, s. 406.

⁶⁷ G. Robinson, *By Order of the President...*, s. 245.

⁶⁸ P. Irons, op. cit., s. 364.

obywatelami. Z tego też powodu przez wiele lat pozostawało wstydliwym rozdziałem amerykańskiej historii, zepchniętym na margines pamięci.

Wpływ na podjęcie decyzji o internowaniu wywarło wiele czynników i osób, zarówno polityków, jak i wojskowych. Sekretarz wojny, pomimo wątpliwości co do legalności takiego kroku, z kilku powodów poparł internowanie. Według jego oceny cechy rasowe uniemożliwiały infiltrację społeczności japońskiej. Poważnie liczył się również z możliwością japońskich ataków na Zachodnie Wybrzeże. Stimson opowiedział się także za internowaniem amerykańskich obywateli pochodzenia japońskiego – drugiej generacji społeczności, urodzonej i wychowanej w USA – którzy w jego ocenie mieli być bardziej niebezpieczni niż ich rodzice – imigranci z Japonii. Stimson, jako jeden z najważniejszych twórców polityki rządu wobec społeczności japońskiej, z pewnością ponosi współodpowiedzialność za jej internowanie. Nie był jego inicjatorem, ale odegrał ważną rolę przy podjęciu tej decyzji. Choć miał możliwość jej zablokowania, nie zrobił tego, co niewątpliwie stanowi jeden z problematycznych epizodów jego działalności politycznej.

Henry L. Stimson and the internment of Japanese Americans during the Second World War

Henry L. Stimson, Secretary of War from 1940 to 1945, was one of the most influential and experienced politicians of President Franklin D. Roosevelt administration. At that time, he had already been twice appointed to such a high post. In 1911–1913 he served as Secretary of War under William Howard Taft, and in 1929–1933 as Secretary of State under Herbert Hoover. During World War Two Stimson had a considerable impact on the war strategy and policy of the state, including towards the Japanese minority in the US.

In 1942 the political and military authorities decided upon the internment of Japanese Americans inhabiting the West Coast in special camps. Since two thirds of the internees had American citizenship, it was the unprecedented event in the history of the state. And for this very reason it remained for years a shameful chapter in the American history, pushed to margins of national memory.

The decision about the internment was influenced by many factors and many persons, both civilians and military men. The War Secretary backed the internment for several reasons, despite doubts as to its legality. In his opinion, the racial features made it impossible for Americans to infiltrate the Japan minority, and he was seriously convinced that the Japanese would attack the West Coast. Stimson also was in favour of the internment of American citizens of Japanese origins – the second generation of the Japanese community, born and brought up in the US – who in his opinion were more dangerous than their parents – immigrants from Japan.

Stimson, as one of the most important authors of the American policy towards the Japan minority, was certainly responsible for their internment. Despite the fact that it was not his initiative, he played an important part in the decision about the internment. He did not block it, although he could have done so, and this is one of the questionable episodes in his political activity.

Bibliografia

- Chomicz K., Parafianowicz H., Puchacz M., *Japończycy w Stanach Zjednoczonych. Od wrogości do internowania*, Oświęcim 2016.
- Commission on Wartime Relocation and Internment of Civilians, *Personal Justice Denied. Report of the Commission on Wartime Relocation and Internment of Civilians*, Washington DC 1997.

- Daniels R., *The Decision to Relocate the Japanese Americans*, ed. H.M. Hyman, Philadelphia 1975.
- Daniels R., *The Politics of Prejudice. The Anti-Japanese Movement in California and the Struggle for Japanese Exclusion*, Berkeley 1977.
- Doenecke J.D., Stoler M.A., *Debating Franklin D. Roosevelt Foreign Policies, 1933–1945*, Lanham 2005.
- Hayashi B.M., *Democratizing the Enemy. The Japanese American Internment*, Princeton 2004.
- Hosokawa B., *Nisei: The Quiet Americans. The Story of a People*, New York 1969.
- Ichioka Y., *The Issei. The World of the First Generation Japanese Immigrants, 1885–1924*, New York 1988.
- Irons P., *Justice at War. The Story of the Japanese American Internment Cases*, New York 1983.
- Janssens R.V.A., “What Future for Japan?” *U.S. Wartime Planning for the Postwar Era, 1942–1945*, Amsterdam–Atlanta 1995.
- Kaplan L., *Homer Lea. American Soldier of Fortune*, Lexington 2010.
- Kashima T., *Judgment Without Trial. Japanese American Imprisonment during World War II*, Seattle 2003.
- Morison E.E., *Turmoil and Tradition. A Study of the Life and Times of Henry L. Stimson*, Boston 1960.
- Muller E.L., *American Inquisition. The Hunt for Japanese American Disloyalty in World War II*, Chapel Hill 2007.
- Muller E.L., *Free to Die for Their Country. The Story of the Japanese Americans Draft Resisters in World War II*, Chicago–Urbana 2001.
- Neiwert D.A., *Strawberry Days. How Internment Destroyed a Japanese American Community*, New York 2005.
- Nevers K.C. de, *The Colonel and the Pacifist. Karl Bendetsen, Perry Saito and the Incarceration of Japanese Americans during World War II*, Salt Lake City 2004.
- Prange G.W., Goldstein D.M., Dillon K.W., *At Dawn We Slept. The Untold Story of Pearl Harbor*, New York 1991.
- Rappaport A., *Henry L. Stimson and Japan, 1931–1933*, Chicago 1963.
- Reeves R., *Infamy. The Shocking Story of the Japanese American Internment in World War II*, New York 2015.
- Robinson G., *A Tragedy of Democracy. Japanese Confinement in North America*, New York 2009.
- Robinson G., *By Order of the President. FDR and the Internment of the Japanese Americans*, Cambridge 2001.
- Schmitz D.F., *Henry L. Stimson. The First Wise Man*, Wilmington 2001.
- Smith J.E., *FDR*, New York 2007.
- Smith P., *Democracy on Trial. The Japanese American Evacuation and Relocation in World War II*, New York 1995.
- Stimson H.L., Bundy M., *On Active Service in Peace and War*, New York 1948.
- Stimson H.L., *The Far Eastern Crisis. Recollections and Observations*, New York 1936.
- Stinnett R., *Day of Deceit. The Truth About FDR and Pearl Harbor*, New York 2001.
- Tamura E.H., *In Defense of Justice. Joseph Kurihara and the Japanese American Struggle for Equality*, Urbana–Champaign 2013.
- tenBroek J., Barnhart E.N., Matson F.W., *Prejudice, War and the Constitution. Japanese American Evacuation and Resettlement*, Berkeley–Los Angeles 1958.
- Weglyn M., *Years of Infamy. The Untold Story of America’s Concentration Camps*, New York 1976.
- Yenne B., *Panic on the Pacific. How America Prepared for the West Coast Invasion*, New York 2016.

Yenne B., *Rising Sons. The Japanese Americans GIs Who Fought for the United States in World War II*, New York 2007.

Yoo D.K., *Growing Up Nisei. Race, Generation, and Culture among Japanese Americans of California, 1924–49*, Urbana 2000.

Biogram: **Mariusz Puchacz** – mgr; współautor książki *Japończycy w Stanach Zjednoczonych. Od wrogości do internowania* (Oświęcim 2016). Jego zainteresowania naukowe koncentrują się przede wszystkim na historii USA i stosunkach amerykańsko-japońskich. E-mail: mariuszpuchacz3@op.pl.